

LÄSNÄOLON NUORISOTYÖ

**Suomen evankelis-luterilaisen kirkon
erityisnuorisotyön missio, visio ja strategia 2015**

**SUOMEN EV.LUT. KIRKON KESKUSHALLINTO
SARJA C 2007:3**

Kirkon kasvatuksen ja nuorisotyön toimikunta asetti kokouksessaan 27.1.2005 erityisnuorisotyön strategiaryhmän päivittämään Kirkon erityisnuorisotyön strategian, KENSTRA, vuodelta 1994.

Erityisnuorisotyön strategiaryhmään nimettiin puheenjohtajaksi erityisnuorisotyön ohjaaja Lahja Moilanen Varkaudesta (5.10.05 saakka) ja jäseniksi erityisnuorisotyön ohjaajat Pekka Turtiainen (pj. 3.11.05 lähtien) Jyväskylästä, Tytti Aronen Porista, Anne-Maria Laukkarinen Vantaalta, Susanna Jauru Porvoosta, Tapio Salomäki Nokialta, Pasi Nieminen Kajaanista ja sihteeriksi erityisnuorisotyön työalasihteeriksi Juha Alstela Kirkon kasvatus ja nuorisotyön yksiköstä (KKN). Ryhmällä oli seitsemän kahden päivän työkokousta.

Työryhmän laatima esitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon erityisnuorisotyön strategia 2015, *Läsnäolon nuorisotyö*, valmistui vuoden 2006 lopussa. Kirkon kasvatus ja nuorisotyön toimikunta hyväksyi strategiasuunnitelman kokouksessaan 26.1.2007.

Kirkkohallituksen täysistunto 27.2.2007 hyväksyi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon erityisnuorisotyön missio, visio ja strategia 2015, *Läsnäolon nuorisotyö*.

SISÄLTÖ:

1. KIRKON ERITYISNUORISOTYÖN STRATEGISET LÄHTÖKOHDAT	4
2. ERITYISNUORISOTYÖN MISSIO	5
3. ERITYISNUORISOTYÖN VISIO: LÄSNÄOLON NUORISOTYÖ	5
4. ERITYISNUORISOTYÖN STRATEGISET LINJAUKSET	6
4.1. Välineetön välittäminen	7
4.2. Läsnäolon elämänpiiri	8
4.3. Nuorisokulttuurin jäljillä	8
4.4. Aktiivinen yhteistyökumppani	9
5. ERITYISNUORISOTYÖN TOTEUTUSMALLEJA	9
5.1. Toiminnan kuvaus	9
5.2. Etsivä työ ja Saapas	9
5.3. Yksilötyöskentely	10
5.4. Pienryhmätoiminta	10
5.5. Vankilatyö / kriminaalityö	11
5.6. Erityisvarhaisnuorisotyö ja kohdennettu perhetyö	11
5.7. Erityisnuorisotyön koulutus	12
5.8. Vapaaehtoistoiminta	12
6. ERITYISNUORISOTYÖN HAASTEITA	13
7. ERITYISNUORISOTYÖN KOULUTUS	14

LÄSNÄOLON NUORISOTYÖ

1. KIRKON ERITYISNUORISOTYÖN STRATEGISET LÄHTÖKOHDAT

Kirkon perustehtäviä ovat julistus, palvelu ja yhteys. Kun kirkko kohtaa nuoret sanomallaan ja palvelullaan heidän omassa elämänpiirissään, se vastaa keskeisiin läsnäolon haasteisiin. Kristilliseen ja hyvään elämään kuuluu vastuullinen elämäntapa. Jaakob kirjoittaa tästä kirjeessään (Jaak.2:26), että niin kuin ruumis ilman henkeä on kuollut, niin on uskokin kuollut ilman tekoja. Erityisnuorisotyön juuret ovat ensisijaisesti palvelussa ja nuorten kohtaamisessa. Erityisnuorisotyötä toteuttamalla kirkko etsii myös kadottamaansa yhteyttä niihin nuoriin, jotka ovat kadottaneet yhteyden seurakuntaan. Erityisnuorisotyön toimintanäky on sama, mitä Kirkkojärjestys sanoo diakoniasta, eli etsiä niitä, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavalla auteta. Kirkko tekee erityisnuorisotyötä, koska kaikki lapset ja nuoret ovat Jumalan luomina ja lunastamia hänen armonsa piirissä. Vain sanan ja sakramenttien yhteydessä erityisnuorisotyö varjeltuu muuttumasta sosiaalihuolloksi.

Erityisnuorisotyölle läsnäolon nuorisotyönä on luonteenomaista etsiä ja liikkua siellä, missä nuoret viettävät aikaansa, sekä kohdata heitä ja reagoida asioihin, jotka ovat heille ajankohtaisia ja tärkeitä. Nuoren rinnalla kuljettaessa erityisnuorisotyö muotoutuu pitkäjänteiseksi kasvatustyöksi ja nuoren suoriutumisen tukemiseksi. Kirkko tarvitsee työntekijöitä, jotka ovat tottuneet kohtaamaan lapsen ja nuoren epävarmuutta ja muutosahdistusta sekä kykenevät elämään näiden asioiden kanssa.

Erityisnuorisotyössä on myös kysymys siitä, että kansainvälisten sopimusten mukaisesti koko yhteisö on vastuussa lapsistaan ja nuoristaan. Maailman suosituin ihmisoikeussopimus, lapsen oikeuksien sopimus perustuu YK:n lapsen oikeuksien julistukseen vuodelta 1959. Lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Suomessa lapsen oikeuksien sopimus tuli voimaan vuonna 1991 laintasoisena säädöksenä. Sopimus on sitova asiakirja ja sen noudattamista valvoo YK:n lasten oikeuksien komitea. Sopimus määrittelee lapsen taloudelliset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset oikeudet. Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteet ja periaatteet voidaan tiivistää kolmeen ydinkäsitteeseen: 1) osallisuus yhteiskunnan voimavaroista, 2) suojelu ja 3) osallistumisoikeudet. Lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta, hyväksikäytöltä, laiminlyönniltä tai muulta huonolta kohtelulta.

Erityisnuorisotyön periaatteita ovat luottamus, avoimuus ja yhteistyökykyisyys. Toiminnan tuloksellisuuden edellytyksenä on turvallinen ja luotettava kontakti nuoreen, ammatillisesti korkea tietotaito ihmissuhdetyössä sekä kyky yhteistyöhön yhteiskunnan virallisten tuki- ja palvelujärjestelmien ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa. Monisäikeisessä, tavoitteellisessa yhteistyössä pystytään kokonaisvaltaiseen nuorten tukemiseen, auttamiseen ja kasvatustyöhön. Erityisnuorisotyössä noudatetaan kirkon kasvatustyön periaatteita sekä lakisääteisen lastensuojelu- ja sosiaalityön ja muiden lakien tuomia velvoitteita. Tämä merkitsee sitä, että seurakunnan toteuttama erityisnuorisotyö on kristillistä kasvatustyötä, joka tapahtuu virallisen lastensuojelutyön tukena ja rinnalla. Kaikissa toimintaperiaatteissa lähtökohtana tulee olla lapsen ja nuoren edun kaikinpuolinen vaaliminen ja esillä pitäminen.

Nuoriso kokonaisuudessaan ei voi olla erityisnuorisotyön kohteena. Ehkäisevän ja korjaavan työn työnjako tulee selkiinnyttää resursseja ja ajan haasteita vastaavaksi. Tämä erityisnuorisotyön strategia auttaa ja tukee seurakuntien työyhteisöjä arvioimaan ja kehittämään toimintaansa ja tehtävänsä erityistä tukea tarvitsevien lasten, nuorten ja heidän perheidensä parissa sekä laatimaan oma seurakunnan erityisnuorisotyön strategia. Strategia on aina tahtomisen suunnitelma ja viitotettu tie nykytilanteesta tavoitteeseen. Se antaa tilaa erityisosaamiselle sekä toisaalta selkeän kuvan yhteistyökumppaneillemme seurakunnan erityisnuorisotyöstä. Laaja-alainen erityisnuorisotyö on kohdennettua palvelua ja kasvatustyötä, ja siinä on käytössä monipuolinen ammatillinen osaaminen.

2. ERITYISNUORISOTYÖN MISSIO

Kirkon erityisnuorisotyön toiminta-ajatus nousee lähetyskäskestä (Matt. 28:18-20) ja rakkauden kaksoiskäskestä (Matt. 22: 29). Näihin Kristuksen antamiin ohjeisiin ja hänen esimerkkiinsä perustuen erityisnuorisotyö kohtaa erityistä tukea tarvitsevat lapset, nuoret ja heidän perheensä arjen keskellä ilman ehtoja.

Erityisnuorisotyötä tekemällä kirkko toteuttaa kristillisestä kasvatustehtävänsä ja lähimmäisenrakkaudesta kumpuavaa diakonista tehtävänsä.

Erityisnuorisotyö on etsivää, kohtaavaa ja läsnäolevaa työtä, jossa toimitaan yhdessä niiden lasten, nuorten ja perheiden kanssa, jotka tarvitsevat elämässään erityistä tukea.

Kirkon erityisnuorisotyön yleistavoite on, että nuori kokee olevansa hyväksytty ja löytää elämälleen mielekkyyden Jumalan luomana ja lunastamana. Ihmisenä hänen itsetuntonsa vahvistuu ja hän pystyy omaehtoiseen, vastuulliseen elämään sekä toimimaan monimutkaistuvassa ja ristiriitaisessa maailmassa.

Alati muuttuvassa elinympäristössä syrjäytymisriski kasvaa ja monet putoavat erilaisten palveluiden ja tuen piiristä. Erityisnuorisotyössä tutkitaan, kartoitetaan ja toteutetaan myös uusia toimintamalleja ja menetelmiä, joiden avulla erityistä tukea tarvitsevia lapsia, nuoria ja heidän perheitään voidaan tukea heidän jokapäiväisessä elämässään.

3. ERITYISNUORISOTYÖN VISIO: LÄSNÄOLON NUORISOTYÖ

Kirkkohallitus on muotoillut Suomen evankelis-luterilaisen kirkon visioksi ”Läsnäolon kirkko”¹. Kirkon lapsi- ja nuorisotyön strategia 2010 korostaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, jossa lapsi ja nuori saa osakseen välittämisenä ilmenevää rakkautta². Lisäksi

¹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon missio, visio ja strategia 2010, kirkon keskushallinto, Sarja C 2002:5, ISSN 1237-6973

² Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio, visio ja strategia 2010, ISBN 951-789-155-5, v. 2004

erityisnuorisotyön linjauksessa liitytään Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön strategiaan 2010 *Vastuun ja osallisuuden yhteisö*³. Erityisnuorisotyön strategia, LÄSNÄOLON NUORISOTYÖ, tukeutuu kaikkiin näihin edellä mainittuihin asiakirjoihin.

Erityisnuorisotyön visio:

Erityisnuorisotyössä toteutuu läsnäolon kirkon visioon sitoutunut kristillinen kasvatustyö ja läsnäolon nuorisotyö ahdistuneiden, kärsivien sekä varattomien lasten, nuorten ja perheiden rinnalla kulkijana sekä tukijana heidän arjessaan.

Läsnäolon nuorisotyö toteutuu, kun toiminnan keskeisiä menetelmiä ovat:

- välittäminen
- kohtaaminen, rinnalla oleminen ja myötäeläminen
- varhainen puuttuminen
- lähimmäisyys
- toiminta siellä missä nuoret viettävät aikaansa
- nuorten kohtaaminen henkilökohtaisella tasolla
- heikkojen ja syrjäytyneiden etsiminen
- lasten ja nuorten oikeuksien puolustaminen
- aikuisten kouluttaminen nuorten tueksi
- ja toimiminen yhteistyökumppanina eri tahojen kanssa.

Erityisnuorisotyö on kirkon kasvatustyön toimintamuoto, jossa toimivat ammattitaitoiset, sitoutuneet työntekijät. Erityisnuorisotyön vahvuus on läsnäolon nuorisotyön tahdossa kohdata uusia haasteita sekä kohdentaa toimintaansa erityistä tukea tarvitseviin yksilöihin, ryhmiin ja nuorisokulttuurisiin ilmiöihin.

4. ERITYISNUORISOTYÖN STRATEGISET LINJAUKSET

Erityisnuorisotyöllä on selkeä asema kirkon palvelutehtävässä. Erityisnuorisotyötä tehdessään kirkko kohtaa, tukee ja auttaa erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria. Työmuodon asiantuntemusta hyödynnetään jatkuvasti myös perinteisessä varhaisnuorisotyö- ja nuorisotyössä, joiden toiminnassa on entistä enemmän erityisnuorisotyön toimintamalleista hyötyviä lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Erityisnuorisotyön toteutuksen perusedellytyksenä on toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa sekä turvallinen ja luotettava kontakti nuoreen.

Kristillinen kasvatustyö on seurakunnan työntekijöiden yhteistä osaamista. Sisäinen yhteistyö edellyttää työmuotojen verkostoitumista. Seurakunnan lapsi-, varhaisnuorisotyö-, nuorisotyö-, koulu-, rippikoulu-, erityisnuorisotyö-, perhe- ja diakoniatyön välillä tarvitaan lisääntyvässä määrin eri ikävaiheet, perhemuodot ja kokonaisuudet huomioon ottavaa työotetta sekä yhteistyötä ja kumppanuutta.

³ Vastuun ja osallisuuden yhteisö, Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010, ISBN 951-789-143-1, v. 2003

Erityisnuorisotyön toimintaympäristö muodostuu vaikeuksien laaja-alaisesta kentästä. Välttämätöntä on tuntee lastensuojelun toimintatavat sekä lastensuojelulain asettamat velvoitteet. Lisäksi erityisnuorisotyön ohjaajilla tulee olla tietotaitoa ihmissuhdetyössä ja erityisosaamista mm. retki- ja leiritoiminnasta sekä elämys- ja seikkailupedagogiikasta. Samoin heillä tulee olla tietoa nuoren väkivalta- ja päihdekäyttäytymisestä, ongelmakäyttöön puuttumisesta sekä viranomaisten puuttumisen ja hoidon keinoista. Ohjaajan tehtävänä on varhainen puuttuminen ja nuoren asenteisiin vaikuttaminen niin, että mahdollisimman moni voisi valita päihdeettömän elämän. Riittävät tiedot kriisi- ja mielenterveystyöstä ovat työssä välttämättömiä. Näin työntekijä voi tunnistaa tuen tarpeen ja ohjata nuori tarvittaessa asiantuntija-avun piiriin.

Yhteiskunnan murroksesta seuranneiden erilaisten perhetilanteiden ymmärtäminen ja perhetyön tekeminen sekä koko perheen tukeminen on välttämätöntä nuoren vaikeuksien ratkaisemisessa. Samoin ohjaajalla tulee olla koulumaailman tuntemusta ja kyky toimia yhteistyössä koulun kanssa sekä keinoja tukea nuoren suoriutumista koulunkäynnissä ja opiskelussa.

Erityisnuorisotyölle on luonteenomaista lähimmäiskeskeinen ja läsnäoleva työote. Kommunikoivassa, avoimessa ja myötäelävässä kirkossa erityisnuorisotyön ohjaajat ovat ammattiryhmä, joka on tottunut kohtaamaan epävarmuutta, ahdistusta ja hätää. Ammattikunnan pysyvyyden turvaamiseksi seurakunnan on työnantajana huolehdittava työntekijöidensä jaksamisesta, uusien asioiden koulutuksesta ja työnohjauksesta sekä hengellisen elämän hoitamisesta.

Erityisnuorisotyö todistaa kristillisestä uskosta ja rakkaudesta toimimalla ihmisten arjessa heidän elämäntilanteissaan. Erityisnuorisotyö pitää omalta osaltaan huolen siitä, ettei evankeliumin kirkkain ydin armosta, rakastavasta ja armahtavasta Jumalasta katoa. Toiminnassa pyritään tarjoamaan vaihtoehtoja kiireen, vaatimusten, kulutuskeskeisyyden ja kiihtyvää vauhtia kehittyvän tietotekniikan maailmassa. Kirkon on puolustettava yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta ja tuettava haavoittavissa elämänoolosuhteissa elävien ihmisarvoa. Erityisnuorisotyön on pystyttävä reagoimaan nopeasti uusiin haasteisiin sekä kyettävä uudistamaan työn sisältöjä ja toimintamenetelmiä kulloinkin tarkoituksenmukaisella tavalla. Näin voidaan löytää uusia tapoja etsiä ja auttaa marginaalissa olevia lapsia, nuoria ja heidän perheitään.

Erityisnuorisotyö tukee menetelmillään lapsia ja nuoria ottamaan vastuun omasta elämästään. Lisäksi heitä tuetaan kasvamaan yhteiseen vastuuseen luomakunnan varjelusta ja oikeudenmukaisuudesta. Olemalla esimerkillinen omassa toiminnassaan erityisnuorisotyö voi olla uskottava kertoessaan ihmisille tehtävästä luomakunnan viljelijänä ja varjelijana. Erityisnuorisotyö tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia kasvuun, omien arvojen vahvistumiseen ja luontoelämyksiin järjestämällä retki- ja leiritoimintaa sekä oman elämän pohdintaa pienryhmissä.

4.1. Välineetön välittäminen

Tärkein työväline erityisnuorisotyössä on ohjaajan oma persoona, jota koulutuksen kautta saatu asiantuntemus tukee. Nuori kohdataan tasa-arvoisena ja aidosti kaikissa tilanteissa. Ihanteellisin kohtaamistilanne on silloin, kun ympäristössä on mahdollisimman vähän häiriötekijöitä. Tärkeintä on se, että ohjaajalla on aikaa ja aitoa kiinnostusta nuoren kuulemiseen, mielipiteisiin, kysymyksiin, pettymyksiin, purkauksiin ja niiden pohtimiseen.

Olellaista on aina rehellinen, aito palaute, erityisesti silloin kun nuoren tekemiset ja valinnat ovat laittomia ja vahingollisia hänelle itselleen tai hänen ympäristölleen. Nuori hyväksytään ihmisenä ja osoitetaan, että hän on hyväksytty. Nuorta rohkaistaan löytämään omat myönteiset voimavaransa, kuitenkin unohtamatta rajojen asettamista ja niiden ilmaisemisen tärkeyttä.

4.2. Läsnäolon elämämpiiri

Nuoren elämämpiirissä pyritään olemaan läsnä mahdollisimman kattavasti.

Erityisnuorisotyölle on luontevaa toimia yhdessä erilaisten toimijoiden kanssa. Tämä on tärkeää, jotta vältyttäisiin päällekkäisiltä toimenpiteiltä. Erityisnuorisotyön normaaliin toiminta- ja yhteistyökenttään liittyvät koulut, oppilaitokset, vapaa-ajan toimijat, eri viranomaistahot sekä laitokset. Näin saadaan luonteva yhteys lapseen tai nuoreen ja hänen elämämpiirissään vaikuttaviin ihmisiin ja asioihin.

Erityisnuorisotyössä työskennellään mahdollisuuksien mukaan nuoren itsensä lisäksi hänen perheensä tai muun lähiympäristön parissa. Parhaimmillaan perhe on sekä työn kohde että myös aktiivinen ja tärkeä yhteistyökumppani. Nuori on oman elämänsä subjekti. Häntä kannustetaan, rohkaistaan ja tuetaan itse tarttumaan omiin asioihinsa.

Erityisnuorisotyön ohjaajaa voidaan kutsua ”arjen takiaiseksi”, joka lähtee nuoren kanssa esimerkiksi vaikkapa työvoimatoimistoon. Usein riittää vähempikin, mutta nuoren eteenpäin tuuppiminen on monesti toimiva menetelmä.

Peruskoulun jälkeisessä vaiheessa syrjäytymisriski on suuri, erityisesti niillä nuorilla, joilla jo peruskouluvaiheessa on ollut vaikeuksia koulun käynnissä. Nuoren tukeminen koulutukseen hakeutumisessa sekä opiskelun tukeminen vähentävät merkittävästi hänen syrjäytymisriskiään. Lisäksi tämä on viesti nuorelle, että hänestä ollaan kiinnostuneita vielä peruskoulunkin jälkeen. Nuoren suuntautuminen opintoihin voi olla monivaiheinen prosessi, johon liittyy oman paikan etsimistä useammastakin oppilaitoksesta. On arvokasta, että nuorella on aikuinen tukija näissä tulevaisuuden kannalta hyvin merkityksellisissä nivelvaiheissa.

4.3. Nuorisokulttuurin jäljillä

Nuorisokulttuuri synnyttää jatkuvasti uusia ilmiöitä. Monenlaiset pukeutumis-, musiikki- ja harrastusilmiöt nuorison tapakulttuurina vaikuttavat kulutustottumuksiin ja ovat usein markkinatalouden ohjaita. Nämä säännöt yhdistävät ja erottelevat erilaisia nuorisoryhmiä. Kuuluminen ryhmään luo turvallisuutta ja yhteenkuuluvuutta mutta myös erottaa eri ryhmät toisistaan.

Erityisnuorisotyössä reagoidaan nuorten elämämpiirissä esiintyvien ilmiöiden mukanaan tuomiin vaikutuksiin. Samalla saadaan välitettyä tietoa uusista aalloista sekä seurakunnan että eri toimijatahojen työntekijäverkostoon. Erityisnuorisotyössä on tärkeää osata analysoida ja eritellä ilmiöiden vaikutuksia, koska ne voivat olla joko positiivisia tai negatiivisia, sekä nähdä syy-seuraus -yhteydet.

Nuorisokulttuuri on arvokas osa nuoren elämää ja kasvua. Nuorisokulttuurin myönteinen puoli on se, että nuori voi tämän avulla etsiä ja rakentaa omaa identiteettiään ja löytää väyliä luovuudelleen. Näitä myönteisiä vaikutuksia erityisnuorisotyössä on mahdollisuus tukea. Nuori voidaan esimerkiksi ohjata häntä kiinnostavan ja kehittävän toiminnan tai harrastuksen pariin. Nuorisokulttuurisia ilmiöitä saattaa kuitenkin seurata myös lieveilmiöitä. Tällaisia lieveilmiöitä ovat pahimmillaan huumeiden ja muiden päihteiden

kokeilu ja käyttö tai rasistinen, väkivaltainen ja rikollinen käyttäytyminen. Nämä vahingolliset ilmiöt ovat suuri haaste erityisnuorisotyössä.

4.4. Aktiivinen yhteistyökumppani

Erityisnuorisotyön periaatteisiin kuuluu verkostoituminen lasten ja nuorten parissa työskentelevien tahojen kanssa. Myös jatkossa tulee säilyttää yhteiskunnallinen aktiivisuus sekä etnisesti monimuotoistuvaan yhteiskuntaan kiinteästi verkostoitunut yhteistyö.

Rakenteiden ja resurssien turvaamiseksi on jatkuvasti haettava ja kehitettävä uusia monialaisen yhteistyön muotoja seurakunnan diakonia-, perhe- ja kasvatustyön kesken sekä sosiaaliturvajärjestelmän rinnalla toimivia turvaverkkoja. Yhteistyö vapaaehtoisten, kolmannen sektorin ja yhteiskunnan eri palvelujärjestelmien kesken toteutuu hyvän ammattitaidon, virka-ajattomuuden ja viranomaisvelvoitteista vapaan roolin myötä.

5. ERITYISNUORISOTYÖN TOTEUTUSMALLEJA

5.1. Toiminnan kuvaus

Erityisnuorisotyön perusmenetelmiä ovat etsivä työ, yksilötyö ja pienryhmätyö. Erityisnuorisotyö ei rajoitu vain toimistohuoneen turvalliseen ilmapiiriin vaan on läsnäolon nuorisotyötä, jossa nuorten kohtaaminen tapahtuu kaduilla, kouluissa, oppilaitoksissa, kodeissa ja keskellä elämää. Erityisnuorisotyössä voidaan kohdata viikoittain nuorten ongelmien laaja kirjo. Työskentelyssä korostuu nuoren rinnalla kulkeminen sekä pitkäjänteinen tukeminen ja sen ohessa tarkoituksenmukaisen ohjauksen, hoidon, huollon tai harrastuksen piiriin saattaminen. Raskaaksi muodostuvat sellaiset tukisuhteet, jotka liittyvät nuoren huumeiden käyttöön ja rimpuihuun sen lopettamisen sekä siihen liittyvien moninaisten solmujen kanssa. Tällöin yksilötyötä on tehtävä yhdessä kattavan verkoston kanssa.

5.2. Etsivä työ ja Saapas

Etsivä työ on erityisnuorisotyön tärkeä menetelmä, sillä liikkumalla nuorten kokoontumis- ja oleskelupaikoissa työntekijä kohtaa uusia nuoria sekä pysyy ajan tasalla siitä, mitä nuoret vapaa-aikanaan tekevät ja missä kokoontuvat. Samalla luodaan uusia kontakteja niihin nuoriin, jotka mahdollisesti ovat erityisen tuen tarpeessa. Kun nuoriin on saatu kontakti, voidaan heille välittää tietoa eri toiminta-, palvelu- ja auttamispisteistä sekä erilaisista ryhmistä ja toiminnoista, joista voisi olla yksittäiselle nuorelle apua tai hyötyä. On tärkeää, että nuori tuntee voivansa luottaa työntekijään ja keskustella hänen kanssaan kaikista asioistaan.

Lapsilla ja nuorilla on aikuisen nälkä. Etsivän työn yhtenä tavoitteena nuorten keskuudessa liikuttaessa on luoda luotettavan aikuisen läsnäolon tuoma turva sekä välitön mahdollisuus aikuiskontaktiin. Usein jo pelkkä näkyvillä olo saattaa olla hyvinkin merkityksellistä. Seurakunnan erityisnuorisotyön etsivän työn ja nuorten heidän vapaa-aikanaan kohtaamisen mahdollistaa se, ettei ohjaajilla ole virka-aikaan sidottua työaika.

Yksi kirkon erityisnuorisotyön etsivän työn vakiintuneista toteutustavoista on Palveluoperaatio Saapas. Saapas on ev.-lut. seurakuntien ensisijaisesti alle 18-vuotiaisiin,

erityistä tukea tarvitseviin lapsiin ja nuoriin kohdennettua auttamis- ja sielunhoitotyötä, jota toteutetaan yhdessä aikuisten vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa.

Saapas-päivystys tapahtuu paikkakunnasta riippuen useilla eri formaateilla, jotka muotoutuvat paikallisista tarpeista ja toimintaresursseista. Päivystykset voidaan jakaa viikonloppupäivystyksiin, hieman suurempiin operaatioihin erilaisina juhla- tai juhlintapäivinä sekä festivaalien yhteyteen järjestettyinä ja keskitettyinä palveluoperaationa. Saappaan toiminnasta vastaa aina seurakunnan päätoiminen työntekijä ja Saapas-ryhmässä toimivat asianmukaisen koulutuksen saaneet aikuiset vapaaehtoiset. Vapaaehtoisuus onkin keski-ikäisille ja nuorille aikuisille yksi väylä löytää paikkansa omassa seurakunnassaan ja oppia ottamaan vastuuta sekä itsestään että lähimmäisistään.

Etsivän työn tavoitteena on, että nuoren ja työntekijän välille syntyisi kontakti, jossa nuoren vaikeiksi kokemiin asioihin voidaan yhdessä tarttua. Yhdessä lähdetään tarkastelemaan nuoren elämäntilanteita ja pyritään löytämään sellaisia toimintoja, toimenpiteitä tai elämäntilanteen muutokseen johtavia käyttäytymismalleja, joista nuori kokee itselleen olevan hyötyä.

5.3. Yksilötyöskentely

Erityisnuorisotyö painottuu yksilötyöhön, joka toteutuu henkilökohtaisena kohtaamisena ja kontaktina. Nuoren asioihin ja elämäntilanteeseen keskitytään kokonaisvaltaisesti. Yhdessä nuoren ja hänen läheisensä kanssa etsitään toimivia ongelmanratkaisumalleja. Tämä tarkoittaa sitä, että hänen asioitaan hoidetaan ammatillisesti ja niin että verkoston laaja-alainen sekä tehokas käyttö mahdollistuu nuoren elämäntilanteen tukemisessa. Yksilötyöskentelyssä käytetään nuoren kannalta tarkoituksenmukaisimpia auttamisen ja tuen muotoja.

Seurakunnan erityisnuorisotyössä lapsiin ja nuoriin suunnatut tukitoimenpiteet muistuttavat lähinnä kolmannen sektorin toimintoja, ei kunnan toteuttamaa lakisääteistä sosiaalityötä. Ohjaajalla tai erityisnuorisotyön aikuisella vapaaehtoistyöntekijällä on lisäksi mahdollisuus hakeutua ja toimia kunnan lastensuojelutyön virallisena tukihenkilönä.

5.4. Pienryhmätoiminta

Erityisnuorisotyön ryhmätoiminnan tavoitteena on toimia lasten ja nuorten oman kasvun paikkana. Toiminta-, keskustelu- ja kasvu- yms. ryhmät ovat pienryhmiä, ja kaikki ryhmät pyritään räätälöimään ajatellen tiettyä nuorten joukkoa. Toisaalta ryhmä voi myöskin olla aivan spontaanisti syntynyt, ja sen kanssa ryhdytään toteuttamaan yhteistä aktiviteettia. Toiminta muotoutuu yleensä jonkin tekemisen ympärille, ja ryhmässä käsitellään nuorten omia kysymyksiä. Pienryhmätoiminta voi myös olla osana kouluissa toteutettavaa pienluokkatoimintaa.

Ryhmätoimintaa edesauttaa ohjaajan oma ryhmätyön koulutus. Suunnitelmallisuus, ryhmään sitouttamisen taito ja toteutuksen pitkäjänteinen läpivieminen tuottavat tulosta. Seurakuntien työntekijöillä on monipuolisten toimintataitojen ohella käytössään erilaiset harrastus-, retki- ja leireilymahdollisuudet. Esimerkkeinä erityisnuorisotyön pienryhmistä mainittakoon poikien ja tyttöjen ryhmät, hiljaisten ja vilkkaiden ryhmät sekä harrasteryhmät, mutta myös perheryhmät, ryhmät isättömille pojille ja yksihuoltajille sekä nuorten äitien ryhmät tai perheväkivaltaa kokeneille lapsille suunnatut ryhmät ja vankilaryhmät.

Autopajatoiminta on yksi erityisnuorisotyön pienryhmätoiminnan muoto, joka on suunnattu ensisijaisesti ammattikoulusta putoamisvaarassa oleville opiskelijoille. He ohjautuvat pajatoimintaan ammattikoulun kuraattorin kautta. Pajan ohjaajina toimivat nuoret aikuiset. Pajatoiminta suunnitellaan niin, että se on ammattiopintoja tukevaa toimintaa, mutta ensisijaisesti harrastus. Pajan tavoitteena on opettaa nuorelle säännöllisyyttä, kurinalaisuutta, vastuullisuutta ja yhteisöllisyyttä.

5.5. Vankilatyö / kriminaalityö

Vankilatyö on jo pitkään ollut yksi osa erityisnuorisotyön kriminaalityötä. Vankilassa toimivien erityisnuorisotyön keskusteluryhmien, vankilavierailujen ja henkilökohtaisten tapaamisten yhteydessä käsitellään muun muassa vapausrangaistustaan suorittavan nuoren kanssa muurin ulkopuolisen maailman haasteista. On erittäin merkittävää, että varsinkin nuorella vangilla on laitoksen ulkopuolinen, ammatillisesti orientoitunut ihminen, joka kuuntelee ja välittää hänestä. Tällaisessa kontaktissa voidaan valaa nuorelle toivoa paremmasta elämästä. Välittäminen antaa nuorelle voimavaroja muuttaa oman elämänsä suuntaa. Nuori voi ohjautua päihteettömälle osastolle, hoitoon ja mahdollisesti siviilissä jatkamaan aloittamaansa prosessia. Monesti nuoret, joita vankilassa tavataan, ovat olleet jo entuudestaan erityisnuorisotyön asiakaskuntaan kuuluvia, joten yhteydenpito heihin on suhteellisen luontevaa.

Erityisnuorisotyön ohjaajat voivat toimia myös ehdollisesti rangaistujen nuorten valvojina. Valvonta on tukitoimi, jolla pyritään auttamaan nuorta selviytymään omassa elämässään ilman rikoksia.

Erityisnuorisotyössä ennaltaehkäisevää kriminaalityötä tehdään niiden nuorten parissa, jotka ovat vaarassa ajautua rikollisiin tekoihin. Yhteistyö alkavassa rikoskierteessä olevien nuorten tukemiseksi on saanut uusia toimintamalleja. Eräessä kokeiluprojektissa poliisikuulusteluissa olleista nuorista muodostetaan ryhmä, jossa jokaisella nuorella on aikuinen tukihenkilö, vaikkapa erityisnuorisotyön ohjaaja. Ryhmäkokoontumisten ohessa järjestetään myös leirijakso, jossa nuoret ja tukihenkilöt tutustuvat toisiinsa. Prosessi kestää noin kolme kuukautta ja sisältää monia erilaisia elementtejä, joiden aikana nuoret sitoutuvat tapojensa muuttamiseen.

5.6. Erityisvarhaisnuorisotyö ja kohdennettu perhetyö

Erityisnuorisotyössä koetellut uudet toimintamuodot, kuten avoimien ovien toiminta, kohdennettu pienryhmätoiminta ja leirikouluihin osallistuminen, on otettu osaksi varhaisnuorisotyötä. Joihinkin seurakuntiin on jo perustettu omia varhaisnuorisotyöpainotteisia erityisnuorisotyön ohjaajan virkoja. Lasten parissa toteutetussa erityisvarhaisnuorisotyössä on aina välttämätöntä ottaa huomioon heidän perheensä, vanhempansa ja kasvuympäristönsä. Myös yhteistyö koulun kanssa korostuu. Lakisääteiseen lastensuojelutyöhön liittyvät velvoitteet, kuten ilmoitusvelvollisuus tulee tiedostaa, samoin kuin sosiaalitoimen ja kouluterveydenhuollon kanssa tehtävän yhteistyön merkitys.

Erityisnuorisotyössä kohdennetulla perhetyöllä tarkoitetaan koko perheen tukemista, vanhempien ryhmätukea, yhden perheen tehostettua tukemista tai pitkäkestoista perheryhmätyötä. Pääosa erityisvarhaisnuorisotyön asiakkaista asuu vielä omien vanhempiensa luona. Joskus perheen aikuisilla on vaikeuksia selvittää vanhemman vastuusta ja velvollisuudesta kasvattajana. Työmarkkinatilanteessa, perheen taloudessa tai perhemuodossa voi tapahtua epäsuotuisia muutoksia, jotka heijastuvat suoraan lapsen

turvallisuuteen ja tasapainoisuuteen. Vanhemmilla on kyllä huoli lapsen kasvusta, mutta heidän voimavaransa alkavat ehtyä tai sitten niitä ei koskaan ole suuremmin ollutkaan. Laaja perheen ulkopuolisten kasvattajien verkosto - opettajat, lastensuojelu- ja sosiaalityöntekijät sekä lapsi-, varhaisnuoriso-, nuoriso-, erityisnuoriso- ja diakoniatyöntekijät - tapaavat näitä nuoria ja heidän perheitään jatkuvasti. Perinteiset työmuodot eivät aina anna riittävää tukea tällaisissa kasautuvissa ongelmissa elävälle perheelle. Tällöin tarvitaan kohdennettua, verkostoitunutta, pitkäjänteistä ja koko perheen huomioon ottavaa työtettä.

5.7. Erityisnuorisotyön koulutyö

Koulutyön rinnalla erityisnuorisotyö tukee niiden nuorten koulunkäyntiä, joilla koulunkäynnissä on erityisiä vaikeuksia. Tavoitteena on olla nuoren ja koulun rinnalla tukemassa nuorta suorittamaan peruskoulunsa niin, että hän tämän jälkeen hakeutuisi itselleen sopivaan opiskelupaikkaan. Nuorten tukeminen tässä nivelvaiheessa on erityisen tärkeää.

Erityisnuorisotyössä koulutyö voi kohdistua myös nuoriin, jotka opiskelevat pienryhmissä tai yksityisopetuksessa. Ohjaaja tukee ryhmän toimintaa myös osallistumalla leirikouluihin ja koulun järjestämiin retkiin yhdessä koulun henkilökunnan kanssa.

Koulut voivat kutsua yhteiskunnan eri sidosryhmien edustajia koulun oppilashuollollisiin tehtäviin. Koulun oppilashuolto on luonteva yhteistyökumppani seurakunnan erityisnuorisotyön ohjaajalle. Erityisnuorisotyön asiantuntemusta kouluissa voidaan kaivata silloinkin, kun suunnitellaan sellaisia toimenpiteitä, joilla esimerkiksi pyritään oppilaiden ryhmäyttämiseen, työskentelyilmapiiriin parantamiseen tai ehkäisemään erilaisten ongelmien syntymistä.

Erityisnuorisotyön osaamista tulisi myös hyödyntää laadittaessa rippikoulun opetussuunnitelmaa erilaisia oppijoita varten. Samoin rippikoulun päätyttyä erityisnuorisotyön ohjaajalla on mahdollisuus johdattaa erityistä tukea tarvitseva nuori mukaan monipuoliseen seurakunnan toimintaan.

5.8. Vapaaehtoistoiminta

Erityisnuorisotyön tehtäväkentän jatkuvasti laajetessa eivät palkattujen viranhaltijoiden resurssit aina ole riittävät. Erityisnuorisotyön laajenemisen edellytyksenä on yhä kasvavassa määrin vapaaehtoisten työpanos kohdennettuun palvelutehtävään. Vapaaehtoistoiminta onkin hyvä esimerkki nuorten ja aikuisten aktiivisuudesta, kun heille löydetään mielekkäitä palvelutehtäviä. Vapaaehtoistoimintaan osallistuvien henkilöiden motiiveina ovat voimakas halu olla mukana tärkeässä auttamistyössä, ryhmässä toimiminen ja yhteisöön kuuluminen.

Erityisnuorisotyön vapaaehtoiset työntekijät toimivat mm. etsivässä katutyössä, Saappaassa, avoimien ovien toiminnassa, yökahviloissa, pienryhmien vetäjinä, tukihenkilöinä sekä avustajina leiri- ja retkitoiminnassa, harrastuspiireissä ja erilaisissa tapahtumissa.

Vapaaehtoisuuden pohjalta seurakunnan toiminnassa työskentelevistä henkilöistä on pidettävä hyvää huolta. Heidän työtään on arvostettava, ohjattava ja heidän ongelmallisiin työtilanteisiin on löydettävä ratkaisuja yhdessä. Vapaaehtoisten työssä jaksamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota järjestämällä yhteistä koulutusta, työnohjausta, yhdessäoloa ja

virkistystoimintaa. Ohjaajan tulee huolehtia myös siitä, että vapaaehtoisilla on eri toimintatilanteissa riittävä vakuutusturva⁴.

6. ERITYISNUORISOTYÖN HAASTEITA

Tämän päivän nuoret ovat syntyneet 1990-luvulla ja he ovat eläneet lapsuutensa laman aikana. Väestöpyramidi on muuttunut, koska syntyneiden lasten määrä on vähentynyt. Tutkimukset osoittavat aikuisten päihdekäytön ja mielenterveysongelmien lisääntyneen. Tästä on ollut seurauksena myös huostaan otettujen lasten lukumäärän voimakas kasvu. Samoin lasten ja nuorten päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat sekä koulunkäyntivaikkeudet ovat lisääntyneet ja voimistuneet. Osalla nuorista on heikot sosiaaliset taidot, mistä seurauksena useat ongelmat kasautuvat heille ja heidän riskinsä syrjäytyä oman ikäluokkansa kehityksestä kasvaa. Lisäksi he kokevat epä tietoisuutta tulevaisuudestaan, koulutusmahdollisuuksistaan sekä ammattiin ja työhön sijoittumisestaan. Lasten ja nuorten syrjäytyminen, yleinen turvattomuus ja yksinäisyys tulevat jatkumaan lähitulevaisuudessa.

Erityisnuorisotyössä painottuu tavoite toimia erilaisissa yhteistyön verkostoissa sekä nuorten elämänpiirissä työalana, joka reagoi uusiin haasteisiin mahdollisimman nopeasti. Erityisnuorisotyön ohjaajat ovat myös kumppaneina useissa nuoriin suunnatuissa laajapohjaisissa projekteissa. Työmuotona erityisnuorisotyöstä on muotoutunut eräänlainen nuorisotyön uusien toimintatapojen kehittäjä. Vaikka erityisnuorisotyön resurssit ovat suhteellisen vähäiset, ottaa se rohkeasti ja ennakkoluulottomasti uusia toimintamenetelmiä käyttöönsä. Monet erityisnuorisotyössä kehitellyt toimintamenetelmät, joilla tuetaan nuoren selviytymistä hänen kasvussaan tasapainoiseen aikuisuuteen, ovat jo siirtyneet osaksi tämän päivän normaalia varhaisnuoriso- ja nuorisotyötä.

Yhä vaativampi haaste kaikelle kirkon kasvatustyössä on se, miten tuetaan ja vahvistetaan sekä saadaan säilymään nuorison kirkollinen ja kristillinen identiteetti.

Erityisnuorisotyö on kohdannut voimistuvana haasteena myös sen, että yhä nuoremmille kasautuu runsaasti heidän kasvuun haittaavia häiriötekijöitä. Nettiriippuvaisten nuorten tavoittaminen erityisnuorisotyön keinoin on koettu miltei mahdottomaksi. Muita esimerkkejä uudenlaisista häiriöistä ovat mm. nettisyrjäytyminen, yksinäistyminen sekä taitamattomuus ja kyvyttömyys sosiaalisissa taidoissa, mitkä johtavat nuoren elämänpiirin kaventumiseen.

Säilyäkseen elinvoimaisena erityisnuorisotyön on kyettävä pysymään jatkuvasti ajan ilmiöiden lähituntumassa nopeatempoisessa ja muuttuvassa lasten ja nuorten elinympäristössä. Perusedellytyksiä tämän tavoitteen suunnassa pysymiseen ovat ohjaajien jatkuva kouluttautuminen, työhön sitoutumisen ja jaksamisen tukeminen, vapaaehtoistyön monipuolistaminen, sekä vapaaehtoisten koulutuksesta huolehtiminen ja palkitsevuuden lisääminen.

Erilaisia ennalta ehkäisevän työn menetelmiä tulee kehittää sekä tukea lapsen oikeutta entistä pidempään lapsuuteen. Samoin erityisnuorisotyössä tulee ottaa käyttöön uusia

⁴ Kirkkohallituksen julkaisu v. 2006: *Enemmän kuin työmuoto*, Vapaaehtoistoiminta kirkossa, ISBN 951-789-201-2

varhaisen puuttumisen keinoja. Tämä merkitsee myös sitä, että työntekijät tarvitsevat perhetyön koulutusta ja taitoja kumppanuuteen perhetyön toteuttamisessa.

Suvaitsevaisuuden ja positiivisen vuorovaikutuksen lisääminen erilaisten etnisten ja monikulttuuristen nuorisoryhmien välillä on yksi tärkeä tulevaisuuden haaste. Myös erityisnuorisotyön toimintaympäristössä tulee ottaa huomioon maahanmuuttajaperheiden lapset ja nuoret sekä yhteiskunnan monikulttuuristuminen. Tämän asian kohtaamisessa tarvitaan eri kulttuuritaustan omaavien nuorten aikuisten kouluttamista vapaaehtoistyöhön. Nämä kysymykset edellyttävät erityisnuorisotyöltä tavoitteellista, jäntevää yhteistyötä diakonia- ja perhetyön, eri viranomaisten sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Tulevaisuudessa erityisnuorisotyön menetelmien kehittäminen ja rakentaminen saattaa vaarantua toimintamäärärahojen ehtyessä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää uusien työntekijöiden rekrytointiin. Erityisnuorisotyön toimintapiirissä etsitään ja selvitetään myös EU-rahoituksen käyttömahdollisuuksia. EU-projekteissa mukanaolo edellyttää kansainvälisten kumppaneiden yhteistoimintaa. Tähän voidaan vielä liittää jo nyt näkyvä monikulttuurisuuden kirjo. Kansainvälistä yhteistyötä ja dialogia tarvitaan, jotta ymmärrys toisia kulttuureita ja Suomessa elävien erikulttuuristen nuorten näkemyksiä, kokemuksia ja elämäntilanteita kohtaan lisääntyisi. Vahvan identiteetin rakentamiseen tarvitaan aina myös omien juurien tuntemus ja arvostaminen.

7. ERITYISNUORISOTYÖN KOULUTUS

Kirkon strategisissa linjauksissa lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että kirkon ja sen seurakuntien tehtävänä on kohdata kaikkia alueellaan asuvia ihmisiä. Seurakunnan kasvatustyön piiriin kuuluvat kaikki nuoret, myös ne, joilla on lisääntyvästi erilaisia ongelmia. Haasteina voivat olla vaikeudet oppimisen, sosiaalisten taitojen, mielenterveyden, päihteiden, väkivaltaisen käyttäytymisen tai elämänhallinnan alueella. Erityisnuorisotyön koulutuksen tarkoituksena on saada kirkon kenttään viranhaltijoita ja vapaaehtoistyöntekijöitä, joille koulutus on antanut valmiuksia kohdata erityistä tukea tarvitsevia ihmisiä. Kristillisen kasvatuksen ja erityisnuorisotyön piirissä tarvitaan erityispedagogista osaamista muiden kasvatusta toteuttavien tahojen rinnalla.

Kirkon nuorisotyön ohjaajien virkoihin kelpoistavissa ammattikorkeakoulututkinnoissa tulee olla sellaisia elementtejä, jotka antavat perustiedot toimia erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten parissa. Heille on annettava riittävästi valmiuksia soveltaa monipuolista osaamistaan käytännön kasvatustilanteissa varhaisnuoris-, nuoris- ja rippikoulutyössä.

Erityisnuorisotyön ohjaajien erikoistumiskoulutuksesta vastaavat yhdessä Kirkon koulutuskeskus (KK) ja Kirkon kasvatusta ja nuorisotyötä (KKN). Erityisnuorisotyön erikoistumiskoulutuksen tulee antaa valmius ja pätevyys toimia seurakunnan erityisnuorisotyön ohjaajan virassa. Koulutuksen sisällössä otetaan huomioon myös se, että erityisnuorisotyön ohjaajat toimivat vapaaehtoistyöntekijöiden kouluttajina ja työnohjaajina. Erityisnuorisotyön kenttä on laaja ja monipuolinen. Jotta erityisnuorisotyön ohjaajalla olisi kyky suunnata ja jäsentää työtään, hänen on tunnettava työmuotoa sivuavaa lainsäädäntöä ja yhteiskunnan palvelujärjestelmiä. On myös perehdyttävä

päihde-, mielenterveys- ja kriminaaliryöstön kysymyksiin, väkivaltaisen käyttäytymisen syihin, erityispedagogiikkaan, perhetyöhön ja lastensuojeluun.

Erityisnuorisotyössä eletään alati uusien haasteiden edessä ja siksi tulee huolehtia myös työntekijöiden jatkuvasta täydennyskoulutuksesta. Täydennyskoulutukseen liittyviä lyhytkursseja voivat järjestää Kirkkohallituksen toiminnallisen osaston eri yksiköt, hiippakunnat ja kouluttavat laitokset sekä muut toimijat ja järjestöt.

Erityisnuorisotyönohjaajien tarve kokoontua omille neuvottelupäivilleen oppimaan toisiltaan ja vaihtamaan kokemuksia perustuu siihen, että näin voidaan vahvistaa sitoutumista seurakuntaan, omaan työhön ja siinä jaksamiseen. Neuvottelupäivien järjestämisestä vastaa KKN yhdessä kunakin vuonna vuorossa olevan hiippakunnan ja paikallisseurakuntien erityisnuorisotyöntekijöiden kanssa.

Erityisnuorisotyö on luonteeltaan monialaista ja kuormittavaa. Työnantajan tulee taata erityisnuorisotyön ohjaajalle myös mahdollisuus henkilökohtaiseen työnohjaukseen.